

O PETRU ZORANIĆU I PRIVLAČKIM BUNARIMA

Branka Beović, dipl. ing. građ.

Privlaka je slikovito mjesto na prostranom poluotoku na samom sjeverozapadu Ravnih kotara. Njeni su se stanovnici bavili uzgojem žitarica, vinogradarstvom i stočarstvom te u novije vrijeme turizmom. Nekoć su bili i cijenjeni sabunjadi, vadili su morski pijesak i razvozili ga uzduž cijele hrvatske obale. Prvi poznati pisani spomen Privlake sačuvan je u ispravi od 10. travnja 1296. godine kojom je Ivan, rodom iz Nina, zatražio da mu zadarski bilježnik Tarallo Henrik sastavi oporuku u kojoj, među ostalim, određuje da se njegov vinograd u Privlaci proda, a novac da za pokoj njegove duše.

Prije izgradnje vodovoda, sedamdesetih godina prošlog stoljeća, stanovnici su se opskrbljivali vodom iz bunara kojih je u mjestu ostalo još dvadesetak. Neki od njih poput „Sokolara” i „Novaka”, opjevani su u prvom hrvatskom romanu, *Planine*, Petra Zoranića iz 1936. godine. Uz bunare su vezane zanimljive priče i legende te zanimljivi običaji. Ovo je priča o njima.

PRIVLAČKI BUNARI

Žene su više puta dnevno išle na bunare i nosile vodu koja im je bila potrebna za piće, pranje i kuhanje. *Sićem*, limenom posudom za vodu, na koji je bio zavezan konopac dug više od desetak metara, grabile su vodu iz bunara i na svojim je glavama u kablovima nosile

Slika 1: Privlaka, poluotok u stalnom zagrljaju mora (snimila: B. Beović)
Protej, morski bog, nakon smrti obojice sinova, Sokolara i Novaka, i svoje drage Prislavke, milujući je stalno, Privlaku uvijek drži zagrljenu rukama.

kućama. Da bi si olakšale nošenje, na glavu su ispod kabla kao podmetač stavljale mali krpeni kolut, s rupom u sredini, ispunjen vunom, *sparu*. Ovu vještinu održavanja ravnoteže s teretom na glavi počinjale su uvježbavati još kao djevojčice. Umjesto *spara*, ponekad su znale smotati u krug ručnik, šugaman. (Opačić, 2009.)

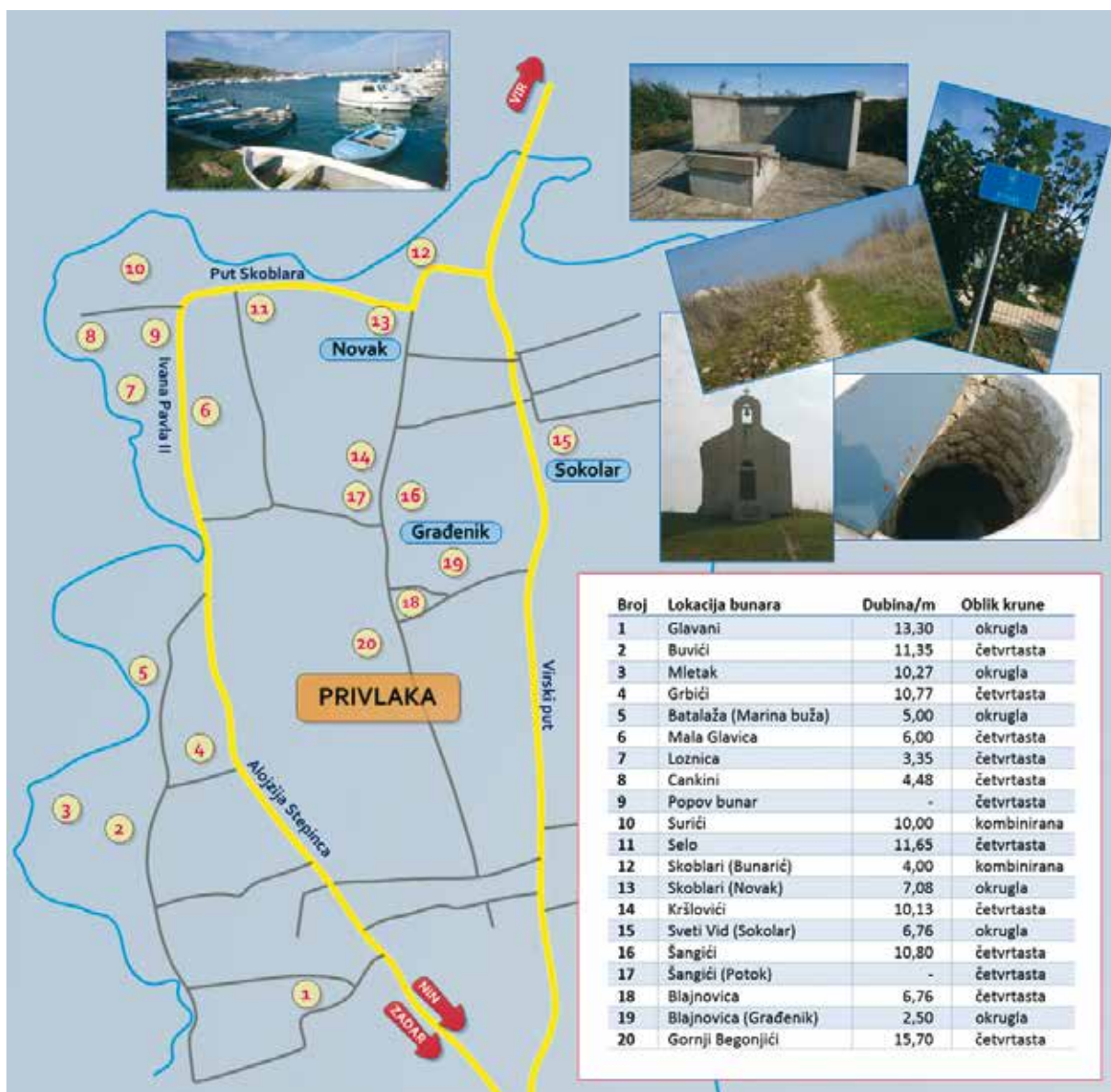
Budući da se voda nalazi na dubini od 8 do 15 metara, a radovi su bili skupi, pa ih Privlačani nisu mogli iskopati samo vlastitim sredstvima, zatražili su i dobili državnu pomoć. Podatci o gradnji privlačkih bunara mogu se doznati iz spisa kojeg je Carsko kraljevsko dalmatinsko namjesništvo poslalo Ministarstvu poljoprivrede u Beč 1914. godine. Ured za melioracije je u izvješću od 13. studenoga 1914. godine tražio naknadu od 1.000 kruna za uređenje bunara i dao iscrpno izvješće o izgrađenim bunarima i sredstvima koje su u izgradnju uložili Namjesništvo u Zadru i sami Privlačani.

KAKO SU KOPANI BUNARI?

Svaki je zaselak želio imati svoj bunar. Ljudi su ih zajedno kopali i zajedno održavali. Šime Glavan opisao je u kronici „Glavani nekada i danas”, kako su 1909. godine kopali bunar u Glavana stanovima. Kopanje je bilo zanimljivo, posebno najmlađima, kako zbog uporabe eksploziva, za kojega su tada znali samo oni koji su bili u

Slika 2: ... kad se voda izvlačila iz bunara, tragovi *konopa* u vijencu krune bunara (snimila: B. Beović)

Slika 3: Lokacije privlačkih bunara (izvor: monografija *Privlaka*, fotografije: B. Beović)

vojsci, tako i zbog načina kopanja i paljenja mina. Mine su se palile tako da se na ukopani eksploziv bacala lata sa žeravom. Došlo bi do eksplozije, a ljudi i djeca su se sklanjali iza međa. Na dnu bunara ostao je cijeli priručni alat, jer su ga zbog naglog prodora vode kopači na brzinu morali napustiti. Kopanje bunara bio je težak posao i nisu ga mogli raditi svi, već su neki radili i za sebe i za druge, a oni su im uzvraćali na radovima u polju.

Od dvadesetak privlačkih bunara u nastavku nekoliko riječi o tri koja su obnovljena.

BUNAR „SOKOLAR“

Sjeverno od crkvice Sv. Vida iz 14. stoljeća, u polju se nalazi najpoznatiji od privlačkih bunara – „Sokolar“. Nikada do sada nije presušio. Bunar je obnovljen 2012. godine. Oko bunarske krune su postavljene klupe za odmor i ploče s uklesanim stihovima iz „Planina“ Petra

Zoranića. Priča se da bi jabuka bačena u bunar prije došla do izvora vode „Vrilo“, udaljenog 1 kilometar od bunara, nego konjanik na najbržem konju. Za taj se bunar veže priča o nesretnoj ljubavi Sokolara i Jagice, a opisana u Zoranićevom romanu.

Prijetvor Sokolara u vodu

Prislavka, pametna i lijepa vilenica/vila i morski bog Protej imali su dva sina: Sokolara i Novaka. Mladi Sokolar se zaljubio u gizdavu, pametnu i kreposnu djevojku Jagicu, a i ona u njega. Jagičina najbolja prijateljica, Ružica, pokušala je pridobiti njegovu ljubav za sebe, ali kada ju je Sokolar odbio odlučila je otrovati svoju prijateljicu. Umiješala je zmijski otrov u vino i čekala priliku da ga da Jagici.

U međuvremenu su i Sokolar i Ružica usnuli san o svom kraju. Sokolar ju je pokušao utješiti i uvjeriti da

snovima ne treba vjerovati. Tako zlovoljan i zamišljen došao je k majci. Kad ga je majka vidjela takvog i upitala što mu je, ispričao joj je što su on i njegova draga sanjali. Majka ga je nastojala utješiti, ali razmišljajući o snovima bojala se da im oboma prijeti pogibelj.

Ružica je došla k Jagici i zamolila je da ode s njom u šumu po biljke koje su joj potrebne *jer joj srce obuzima neka bol*. Ništa ne sluteći Jagica ode s njom. Nakon što su nabrale puno bilja i ožednjele, Ružica ponudi prijateljici onaj vrč s vinom da se napije. Jagica je zamoli da i ona popije pa Ružica, da ne bude sumnjiva, prisloni vrč ustima i malo okusi, pa ga da prijateljici. Kad je otrov počeo djelovati, Jagica je shvatila što joj je prijateljica napravila i odlučila je da neće umrijeti neosvećena. Dok su čupale i grebale jedna drugu otrov ih je ubio obje. Sokolar ih je našao takve i beskrajno tužan zamolio božicu ljubavi, koja *Jagicu pretvori u jagodu, a Ružicu u ružicu, onako kako bijahu zajedno zagrljene* i to je razlog zašto jagode rastu skupa s ružicama. Donekle utješeno Sokolar je otišao k majci i ispričao joj što se dogodilo. Tješeci ga obećala je da će mu naći ljepšu, plemenitiju i kreposniju dragu, ali ne mareći za to legao je majci na krilo, neprestano plačući i jadikujući te se naposljetku, *po sili nebeskoj, pretvori u vodu, a ta voda još nosi njegovo ime, Sokolar*.

BUNAR „NOVAK“

I bunar „Novak“ u zaseoku Skoblari spomenut je u Zoraničevom romanu. Uz njega se veže priča o nesretnoj ljubavi Novaka, Sokolarevog brata, i vile Mare.

Prijetvor Novaka u vodu

Prislavka je sina Novaka i nećaka Dražnika, sina svoje sestre Primorke, često strašila Sokolarovom strašnom smrću da bi se čuvali ženske ljubavi. Njih su se dvojica većinom bavili lovom. Jednog su dana spazili jednu košutu i pokušali je uloviti, ali smrtno ranjena životinja

ipak je uspjela doći do jednog vrela gdje je uginula. Dražnik i Novak slijedili su je sve do vrela te se umorni osvježili vodom i zaspali. Oba su, poput Sokolara, usnuli san. Dražnik u snu umire pavši i nabovši se na svoj mač. Novak je sanjao da je na livadi našao zlatan prsten i stavio ga na mali prst. Dok je pio vodu prsten je pao, ali dok ga je Novak pokušao dohvatiti s dna vrela iz vode je izronila čovječja glava i rekla mu da je on njegov brat, Sokolar, pretvoren u vodu, a prsten koji traži bit će uzrok da će ga i on uskoro slijediti.

Dvije vile, Mare i Jela, umorne od lova došle su do vrela i našle mrtvu košutu te vidjele njih dvojicu. Bog ljubavi pogodi obje vile pa se Jela zaljubi u Dražnika, a Mare u Novaka. Bojeći se Dijane, njihove božice, otišle su, ali nisu daleko odmakle, već su se zaustavile kod jednog vrela. U međuvremenu su se Dražnik i Novak probudili i krenuli za jednom golubicom koja ih je dovela do Mare i Jele. Dijana, božica lova i vila, koja je došla vidjeti svoje vile, prepoznala je da je njih dvije oskrvnuo čovjek i jako se naljutila na njih te ih je, dok su pokušale pobjeći, strijelom pogodila u srce. I za opomenu drugima Jelu pretvori u vito i visoko drvo, a Maru u vrelašce, Mramornu vrulju.

Dražnik i Novak su zamolili Prislavku da im kaže što se dogodilo dvjema vilama, a ona im je rekla da se čuvaju Dijanina gnjeva. Tužan zbog smrti voljene Dražnik si probode mačem prsa. Njegova majka, vila Primorka, opra ga suzama i svojom ga moći pretvori u vrelo i ta voda nosi ime Dražnik. A Novak je, nakon smrti svoje Mare i Dražnika, jednoga dana, tužan i nesretan, toliko plakao na majčinom krilu, da se kao i brat Sokolar, pretvorio u vodu. Ta voda, a danas bunar, nosi njegovo ime i zove se Novak.

Jeli i Mari, premda jednoj tijelo bijaše pretvoreno u drvo, a drugoj u vrelo, ipak svijest još osta netaknuta u prijetvorima. I premda one bijahu pretvorene gore na planinama, a Dražnik i Novak u donjem primorju, ipak

Slika 4: Sić, metalna posuda kojom se vadila voda iz bunara (snimila: B. Beović)

Slika 5: Spara, pomagalo koje je ženama omogućivalo lakše nošenje vode na glavi (snimila: B. Beović)

Slika 6: Bunar „Sokolar“ (snimila: B. Beović)

Slika 7: Stihovi Petra Zoranića iz *Planina*, uklesani u pločama razmještenim oko bunara „Sokolar“ (snimila: B. Beović)

zbog srdačne ljubavi koju u životu iskazivahu jedni drugima, Mare odvojkom svojega vrela, prošavši pod gorskim visinama i pod morskim dubinama i po tolikoj zemlji, često kreće da nađe svoga Novaka i, odjeljujući ogranak potoka, Dražniku za ljubav često donosi jelova lišća koje se stvori od Jelinih zlatovitih vlasi, kako su često mogli vidjeti oni koji tu žive. (Zoranić, 2000.)

BUNAR „GRAĐENIK“

Jedan od najstarijih privlačkih bunara, „Građenik“, ime je dobio po toponimu Ogragenik koji se prvi put spominje krajem 13. stoljeća. U blizini bunara nalazi se livada na koju su ljudi dovodili stoku na ispašu. Pored bunara je kamenica iz koje su se napajali volovi i konji. Iz manjih kanala uz bunar napajala se manja stoka. Tu su žene nekada prale rublje, a najviše *biljce*, prekrivače od ovčje vune.

BUNARI I SVADBENI OBIČAJI

Uz bunare su vezani i neki svadbeni običaji. Sve donedavno mlada u Privlaci je prvo jutro nakon udaje na bunar morala donijeti posebno ispečen kolač i jabuke. Do bunara bi je u ranim jutarnjim satima dopratila jedna od

žena iz njezina novog doma. Mlada bi na krunu poslagala kolač i nekoliko jabuka, a ostatak jabuka bacila u bunar. Seoski bi dječaci, skriveni i po cijelu noć, čekali kako bi prvi uzeli kolač ili jabuku. Žene koje su tijekom dana dolazile po vodu na bunar, znale bi u svom *siću* s vodom izvaditi i jabuku. Bio je to znak da je u njihov zaselak došla nova mlada.

PRIVLAKA I ZMIJE OTROVNICICE

Iako se u blizini nalaze neka mjesta poznata po zmijama otrovnicama, u Privlaci ih nema. Neki kažu da je to zato što su Privlačke oštrije od zmijske, a prema legendi zmijske je prokleo jedan zadarski nadbiskup čijeg je konja ugrizla zmijska otrovnica dok je prolazio Privlakom. Konj ga je zbacio iz sedla, nadbiskup je pao i ozlijedio se te prokleo svaku zmijsku otrovnicu na privlačkom tlu. Od tada u Privlaci nema zmijske otrovnice.

BUNARI – NIJEMI SVJEDOCI VREMENA

Onih koji pamte vrijeme kad je po vodu trebalo ići na bunare sve je manje. Bunari su tada bili izvori života, mjesto susreta, mjesto zaljublivanja, mjesto gdje su završili mnogi *sićevi*, prsteni, naušnice ili drugi predmeti koji su ispali nekom nespretnom korisniku/korisnici,

Slika 8: Bunar „Novak“ (snimila: B. Beović)

Slika 9: Bunar „Građenik“ (snimila: B. Beović)

Slika 10: Bunar u Selu (snimila: B. Beović)

Slika 11: Put bunara vodi k bunaru koji se koristi i danas (snimila: B. Beović)

mjesto uz koje su bili vezani i brojni običaji i priče. Na bunare se pazilo kao na oko u glavi, jer bez njih nije bilo života ni ljudima ni životinjama, ni vrtovima ni poljima ni vinogradima.

Danas mještani imaju vodu iz vodovoda pa bunari uglavnom služe samo za zalijevanje vrtova ili stoje kao nijemi svjedoci vremena. Neki od bunara još su uvijek u uporabi, a koriste se uglavnom za zalijevanje vrtova. Neki su zapušteni ili zatrpani. Tri bunara („Sokolar“, „Novak“ i „Građenik“) su obnovljena. Kraj njih su postavljeni panoji s informacijama o njima.

Ostaju priče dok su još živi stari ljudi kojima su značili život. Ostaju Zoranićeve *Planine*.

Slika 12: Bunari - mjesto susreta, nekada zbog vode koja život znači, a danas zbog najvažnije sporedne stvari na svijetu (čuveni nogometaš Josip Skoblar rodom je iz Privlake) (snimila: B. Beović)

PRIVLAKA U VJEČNOM ZAGRLJAJU MORA

„Pripovijest o prijetvoru Sokolara u vodu, a Jagice i Ružice u cvjetice“ i „Pripovijest o prijetvoru Dražnika i Novaka, o Jeli i Mari i Prislavki“ iz Zoranićevog romana su možda najljepše i najtragičnije priče/legende vezane uz mjesto Privlaku.

Sokolar i njegov brat Novak su se od žalosti za umrlim djevojkama pretvorili u vodu (bunar Sokolar i bunar Novak u Privlaci). Njihova nesretna majka, vila Prislavka,

koja je doživjela smrt i prijetvore svojih sinova i nećaka Dražnika, žaleći za njima, *zakratko skonča svoj život i tu je ukopana. Ta zemlja dugo vremena nošase njezino ime i taj kraj bijaše prozvan Prislavka, ali joj onda oni koji tu žive promijeniše ime, te se do sada ne zove više Prislavka nego Privlaka. Protej, morski bog, otkako vidje smrt obojice sinova i svoje dragane, dragu Prislavku, milujući je vazda drži zagrljenu rukama.* (Zoranić, 2000.) ■

LITERATURA

Zoranić, P. (2000.): *Planine*. Matica hrvatska, Zagreb.

Kolanović, J. (2000.): *Privlaka*. Matica hrvatska Privlaka i Poglavarstvo općine Privlaka, Privlaka.

Bilosnić, T.M. (2015.): *Kroz Ravne kotare i Bukovicu*. Knjiga 13: *Privlaka*. 3000 godina Za dar, Zadar.

<http://www.matica.hr/vijenac/396/spara-podsvitek-i-svitice-3397/>

www.privlaka.hr/portal/temeljni-dokumenti/pur_privlaka_12_01_2014.pdf